

УДК 130.2:316.7

DOI <https://doi.org/10.32782/apfs.v053.2025.20>**О. О. Штепа**ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-0500-3000>

кандидат філософських наук, доцент,

доцент кафедри філософії

Полтавського національного педагогічного

університету імені В.Г. Короленка

Н. О. ЗінченкоORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-3247-3836>

кандидат філософських наук, доцент,

доцент кафедри філософії та суспільних наук

Полтавського державного медичного університету

С. В. КоваленкоORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-5622-6357>

викладач циклової комісії гуманітарної підготовки,

спеціаліст вищої категорії

Відокремленого структурного підрозділу

«Полтавський фаховий коледж нафти і газу»

Національного університету

«Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»

МАСОВА КУЛЬТУРА В ГЛОБАЛЬНОМУ ДИСКУРСІ: СОЦІАЛЬНО-ФІЛОСОФСЬКИЙ АНАЛІЗ

Постановка проблеми. У сучасному світі, позначеному стрімкою глобалізацією та технологічним прогресом, масова культура набуває безпрецедентного впливу на соціальні, політичні та культурні процеси. Проникаючи у всі сфери життя, від повсякденних практик до формування ідентичностей та ціннісних орієнтацій, вона стає важливим об'єктом наукового осмислення. Феномен масової культури є складним і багатограним, охоплюючи широкий спектр культурних продуктів і практик, що поширюються через різноманітні медіаканали. Її вплив відчувається як на індивідуальному, так і на колективному рівнях, формуючи суспільні настрої та визначаючи культурні тренди. У контексті глобалізації масова культура виступає потужною силою, що трансформує традиційні культурні межі та сприяє виникненню нових форм комунікації та взаємодії. Водночас, вона породжує питання про збереження культурної самобутності та протистояння культурній гомогенізації. Аналіз цих процесів є надзвичайно важливим для розуміння динаміки сучасного суспільства. У цій статті ми зосередимося на соціально-філософському осмисленні масової культури в глобальному дискурсі.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Останні дослідження масової культури в глобальному контексті демонструють зростаючий інтерес до її гібридних форм, що яскраво ілюструє, наприклад, праця Арджуна Аппарадураї про

«культурні потоки» та їхню динаміку в епоху глобалізації. Публікації, як-от дослідження Мануеля Кастельса про «мережеве суспільство», часто зосереджуються на впливі цифрових технологій та соціальних медіа на поширення масової культури та формування нових віртуальних спільнот. Значна увага приділяється вивченню ролі масової культури у процесах ідентифікації та самовизначення, що глибоко аналізується в роботах Зигмунта Баумана щодо «плинної сучасності» та її впливу на індивідуальність. Багато досліджень, наприклад, праці Наомі Кляйн про «No Logo», аналізують комерціалізацію культури та її вплив на автентичність місцевих традицій. Зростає кількість праць, що розглядають масову культуру як арену боротьби за культурні сенси та політичний вплив, що досліджує, зокрема, Стюарт Голл у своїх працях про рецепцію медіатекстів. Окремий напрямок досліджень, представлений роботами Ульріха Бека про «суспільство ризику», присвячений вивченню рецепції глобальних культурних продуктів на локальних рівнях та процесам їх адаптації. Нові публікації, такі як дослідження Гіларі Бернштейн про «культурну апропріацію», також досліджують питання культурної нерівності та доступу до продуктів масової культури в різних регіонах світу. Методологічно спостерігається тенденція до використання міждисциплінарних підходів, що поєднують соціологічні, філософські та культурологічні перспек-

тиви, що відображено у збірниках під редакцією Джона Томлінсона. Загалом сучасні дослідження, спираючись на фундамент праць класиків та новітні емпіричні дані, підкреслюють складність та динамічність взаємодії між глобальними та локальними культурними контекстами у сфері масової культури.

Мета статті – здійснити соціально-філософський аналіз масової культури в глобальному дискурсі; показати суть та значення даної філософської та культурологічної категорії у процесі формування нових ціннісних та світоглядних орієнтирів.

Виклад основного матеріалу. Масова культура – це сукупність продуктів і явищ, що створюються для широкого споживання і розраховані на задоволення масових потреб. Вона відрізняється від елітарної культури, яка орієнтована на вузьке коло інтелектуалів, і народної культури, що передається з покоління в покоління в межах певної спільноти. С. Русаков відзначає, що масова культура пов'язана з масовим розповсюдженням технологій тиражування культурних текстів і згідно «теорії двох культур», що отримала розповсюдження у 60-ті роки ХХ століття – це культура низького художнього рівня, яка ґрунтується на стереотипах, міфологемах сприйняття, пов'язана з рекламним бізнесом, комерцією тощо. Тому, на думку дослідника, часто її звинувачують в інтелектуальній і духовній низькості, в шаблонності і вульгарності, в естетичній мізерності. Обґрунтовану критику маскультури, яка маніпулює свідомістю людей дали Ортега-і-Гасет, Теодор Адорно, Юрген Габермас та інші філософи [7, с. 326].

Ключові характеристики масової культури:

- **Масовість.** Орієнтація на широкі верстви населення.
- **Стандартизація.** Використання шаблонів і стереотипів.
- **Комерціалізація.** Призначення для отримання прибутку.
- **Ефективність.** Легке сприйняття і запам'ятовування.
- **Глобалізація.** Поширення за межами національних кордонів.

Л. Дротянко слушно зауважує, що масова культура як феномен суспільства споживання відтворює інтенцію останнього на отримання задоволення – чи то від перегляду блокбастера, чи від відвідування модних магазину й кафе, чи від споглядання реклами, що манить придбанням нових товарів і, як наслідок, теж приносить задоволення. В реаліях же інформаційної ери масова культура набуває нових ознак: вона перетворюється на систему символів і знаків, що тиражуються з небаченою раніше швидкістю та використовуються вправними диригентами як засоби маніпуляції масовою свідомістю. Сама

масова культура перетворюється на знакову систему – популярні бренди одягу, автомобілів, годинників, мобільних телефонів, музики, фільмів, книг тощо. Самі знаки виявляються не стільки відображенням реальності, скільки її викривленням, а отже, є «симулякрами» (Ж. Бодрійяр) реальності.

Дослідниця вважає, що сучасний етап функціонування масової культури посилює розрив між поколіннями, оскільки молодь більше схильна до сприйняття «картинок», образів, що заміщують собою дійсні речі, аніж до роботи інтелекту. І в цьому теж криється турбота про отримання задоволення. Ці зміни не можна оцінити однозначно. Це особливість суспільства в ситуації нестабільності, мозаїчності, розмитості культурних смислів, загалом багатозначності. Впровадження інформаційно-комунікаційних технологій у процесі функціонування феноменів масової культури суттєво поглиблює їх невизначеність, символічний характер. Певним чином стан масової культури репрезентує стан суспільства в ситуації постмодерну. І хоча масова культура є багатоаспектною (в ній культурологи виділяють кіч-культуру, мід-культуру та арт-культуру), все ж вона орієнтована на гомогенну аудиторію і спирається на емоційно-чуттєве, ірраціональне, колективне у сприйнятті дійсності [2, с. 144].

При цьому необхідно розмежовувати масову та популярну культуру. Відштовхнувшись від розуміння культури як облаштування, плекання, виховання, майстерності, вдосконалення, Т. Лютий говорить про високі зразки творчого освоєння світу. Проте, одночасно з елітарною культурою існувала народна, традиційна, низова (популярна) культура, головними ознаками якої була доступність, поширеність, неофіційність, периферійність, неоднорідність і субкультурність. Ці дві іпостасі тривалий час не вступали в жорсткий антагонізм. Індустріалізація й урбанізація активізували розвиток мас-медій, які допомогли наблизити здобутки цивілізації до більшості людей. Але ринкові механізми поширення благ були визначені диктатом комерційної успішності. Художньо-естетичні риси культури не відповідали прагматичним вимогам, а тому були замінені маркетинговими алгоритмами масового виробництва. Формувалися механізми нав'язування, невідворотності яких досягалася як результат загального конформізму, інфантильності й споживацтва. Коли ці тенденції чітко проявилися, вони отримали назву «масова культура». Однак, було б перебільшенням зводити все суспільство до примітивного рівня. Популярні тенденції, що визначають прагнення до задоволення людських потреб, враховуючи шанс протистояти формам примусу, дозволяють говорити про нетотожність маскульту і поп-культури. Популярна культура,

з точки зору дослідника, залишається цариною формування ідей, у якій соціальні гравці втілюють свої уявлення та цінності. Водночас він відзначає, що маскульт є регресивним варіантом поп-культури в новітні часи, а тому важливо вивчати контексти трансформації культурних реалій, аби відслідковувати ці складні тенденції [4, с. 97].

Як ми вже зазначали, однією з найбільш фундаментальних ознак масової культури є її глобалізований характер. Ю. Шайгородський доречно зауважує, що складність дослідження глобалізаційних процесів полягає в необхідності врахування старих і напрацювання нових моделей суспільних трансформацій, насамперед через вдосконалення політичної системи, реорганізацію політичної влади, механізмів її функціонування, формування нової політичної еліти та ефективну взаємодію влади і громадськості [8, с. 74].

Сучасні економісти констатують, що глобалізація має значний вплив на економічний та політичний розвиток світу, відкриваючи нові можливості для інтеграції в міжнародні ринки, залучення іноземних інвестицій та технологічного оновлення. Однак цей процес супроводжується і серйозними викликами, такими як зростання соціальної нерівності, відтік кваліфікованих кадрів та загрозою національній безпеці [6]. Внаслідок глобалізації відбуваються й неоднозначні культурні процеси. Світові медіа, Інтернет, міжнародний бізнес створюють умови для швидкого поширення культурних продуктів по всій планеті. Це, у свою чергу, призводить до:

- **Уніфікації культур.** Згладжуються культурні відмінності між народами.
- **Культурної імперіалізації.** Домінування культурних продуктів окремих країн (наприклад, США).
- **Локалізації.** Адаптація глобальних культурних продуктів до місцевих умов.
- **Глобалізації локального.** Поширення місцевих культурних явищ на міжнародному рівні.

О. Данільян та О. Дзьобань вважають, що глобалізація культури у сучасному світі – це діалектично суперечливий процес, в якому тенденції інтеграції та диференціації, конфліктів та співпраці, універсалізації та партикуляризації не виключають одна одну, а є взаємно зумовленими тенденціями розвитку. Глобалізацію культури та її протиріччя варто тлумачити в двох вимірах: у масштабі соціуму, а також у масштабі системи соціумів. Розглядаючи проблеми глобалізації культури в першому вимірі, на думку дослідників, необхідно пам'ятати, що культура будь-якого соціуму є складною системою, елементами (підсистемами) якої є традиційні та інноваційні культурні форми, субкультури різних соціальних спільнот, груп, етносів, релігійних конфесій

тощо. В умовах глобалізації інноваційні культурні форми зазвичай виступають продуктом впливу країн-лідерів, які нав'язують менш розвинутих країнам свої культурні норми та зразки. Усі соціокультурні елементи конкретного суспільства об'єднуються в єдину систему на основі загальнозначущих для даного соціуму цінностей, що являють собою певний фундамент, на якому ґрунтується культурне розмаїття. Найважливішими консолідуючими початками суспільства, які згуртовують його елементи в єдиний соціокультурний організм, є: спільність їхньої історії, економічного життя, психічних якостей, мови, релігійних та моральних цінностей тощо. Загальнозначущими цінностями наділені і різні соціокультурні системи [1, с. 32].

Т. Шмельова вважає, що в сучасному постмодерністичному світі глобалізація характеризується співіснуванням різних культур. Категорія «співіснування» має на увазі тісну взаємодію цих культур та представників, які несуть ту чи іншу культуру. Ця взаємодія з часом, під впливом розвитку науки й технологій, активізується: розвивається інфраструктура міст, змінюється тип техніки, а Інтернет та засоби масової комунікації прискорюють ритм життя людей. Відповідно термін «взаємодія» починає замінюватися терміном «взаємопроникнення» або «взаємовплив», що, безумовно, відбивається на житті людей. Саме в цьому контексті, на думку дослідниці, доречно говорити про поняття глобалізації [9, с. 209–210].

На тлі такого «взаємопроникнення» виникають так звані «гібридні» культури.

Культурна гібридизація, у широкому сенсі, означає змішування та поєднання різних культурних форм, практик, ідентичностей та значень, що призводить до виникнення нових, часто непередбачуваних культурних феноменів. У контексті масової культури цей процес проявляється у багатьох аспектах:

– **Змішування жанрів та стилів.** Глобальна масова культура часто продукує гібридні форми мистецтва, музики, моди та кінематографу, що поєднують елементи різних національних традицій та сучасних трендів. Наприклад, музичні жанри, що виникають на перетині західної поп-музики та місцевих фольклорних мотивів, або кінофільми, які поєднують голлівудські нарративні структури з естетикою східних бойових мистецтв.

– **Адаптація та переосмислення глобальних продуктів на локальному рівні.** Глобальні культурні продукти, потрапляючи в нові культурні контексти, рідко залишаються незмінними. Вони адаптуються, переосмислюються та інтегруються в місцеві традиції, набуваючи нових значень та форм. Прикладом може слугувати адаптація

популярних телевізійних форматів з урахуванням місцевих культурних особливостей та гумору.

– **Виникнення транскультурних ідентичностей.** Глобальна масова культура сприяє формуванню нових, гібридних ідентичностей, особливо серед молоді, яка зростає в умовах вільного доступу до різноманітних культурних впливів. Ці ідентичності можуть поєднувати елементи національної культури з глобальними трендами, створюючи складні та багатогранні самовідчуття.

– **Глокалізація як форма гібридизації.** Концепція глокалізації, запропонована Роландом Робертсоном, підкреслює взаємодію глобальних та локальних сил у формуванні культурних ландшафтів. Масова культура часто використовує локальні елементи для підвищення своєї привабливості на конкретних ринках, створюючи гібридні продукти, що поєднують глобальні стандарти з місцевою специфікою.

Процес культурної гібридизації не є однозначним і може мати як позитивні, так і потенційно негативні наслідки. З одного боку, він сприяє культурному обміну, збагаченню та інноваціям, розширює культурні горизонти та сприяє толерантності. З іншого боку, існує ризик втрати культурної автентичності, домінування одних культурних впливів над іншими та комерціалізації культурної спадщини.

Висновки. Масова культура, як глобалізаційний феномен сучасності, є закономірним наслідком техніко-технологічної модернізації культури та суспільства, її можливостей та перспектив, а також вираженням тенденцій культурної універсалізації, і тому вона є найважливішою предметною сферою філософських досліджень, пов'язаних з проблемами розвитку сучасної культури в умовах модернізації, глобалізації та глобальних проблем. В цілому вона має розглядатися як одна з основних рушійних сил культурної глобалізації. Внаслідок її зростаючого впливу в аспекті світоглядної функції культури, функцій інкультурації та соціалізації індивідів, соціальних груп, співтворивств велике значення набуває проблема її ціннісного змісту.

Масова культура породжена насамперед сукупністю об'єктивних причин та тенденцій, які закладені в універсальних рисах самої культури як загальнолюдського, властивого всім державам і етносам явища, а також в об'єктивній логіці її розвитку в умовах становлення цілісних структур, які складаються в процесі багатоаспектної глобалізації, що охопила тепер уже практично всі сфери суспільного життя. Таким чином, масову культуру не варто тлумачити як неодмінну втрату духовності, творчості і тим більше як знищення національних культур. У ній найбільш повноцінно проявляється специфіка світу, що глобалізується, його уніфікація, що нерідко і небезпід-

ставно пов'язується з «техногенною» культурою «поток», «конвеєра», «штампу». Водночас її варто характеризувати і як явище цілком закономірне і навіть позитивне, якщо бачити в ній адекватну реакцію культури в цілому на сучасний світ, що ускладнюється і дедалі більше формується в єдину цілісність.

Підсумовуючи наше дослідження варто наголосити на тому, що всупереч поширеній думці глобалізація не стільки нівелює національні культури, скільки стимулює їх до відокремлення перед натиском з боку все більшого впливу на них масової культури. Більше того, вона активізує їхній опір зовнішньому впливу, підтримує імунітет самозбереження та зміцнює опір чужорідному впливу. Як наслідок, беручи до уваги об'єктивний характер і неминучість як глобалізації, так і супутньої їй масової культури, національним культурам доречно не протистояти цим явищам, а адекватно вписуватися в систему нових регіональних і локальних відносин.

Література

1. Данільян О., Дзьобань О. Глобалізація культури: протиріччя та тенденції розвитку. *Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»*. 2017. № 2 (33). С. 29–41.
2. Дротянко Л. Масова культура в інформаційному суспільстві. *Вісник НАУ*. Серія: Філософія. Культурологія. 2009. № 1 (9). С. 141–144.
3. Дружинець М. Масова культура: підходи до вивчення та напрямки теоретичного осмислення. *АРТ платФОРМА*. 2020. Вип. 1. С. 277–292.
4. Лютий Т. Масова і популярна культура: проблема демаркації. *Наукові записки НАУКМА. Філософія та релігієзнавство*. 2019. Том 3. С. 85–99.
5. Макарова М. Взаємозв'язок глобалізації та культури в сучасному світі. *Питання культурології*. 2022. № 40. С. 54–61.
6. Охота Ю., Балдинюк В., Мазурков Р. Вплив глобалізації на економічний розвиток та національну безпеку України в умовах євроінтеграції. *Економіка та суспільство*. 2024. Вип. 67. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/4674/4616>.
7. Русаков С. Масова та популярна культура: спільне та відмінне. *Гілея*: Зб. наук. пр. К., 2011. Вип. 49. С. 226–331.
8. Шайгородський Я. Глобалізація: неминучість концептуальних змін. *Політичний менеджмент*. 2012. № 3. С. 64–75.
9. Шмельова, Т. Вплив глобалізації на культуру та освіту. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: Педагогіка. Соціальна робота. Ужгород: Говерла, 2019. Вип. 1 (44). С. 209–213.
10. Fiske J. *Understanding Popular Culture*. New York: Routledge, 1992. 170 p.
11. Johnson S. *Everything Bad Is Good for You: How Today's Popular Culture Is Actually Making Us Smarter*. Riverhead. 2005. 250 p.

Анотація

Штепа О. О., Зінченко Н. О., Коваленко С. В. Масова культура в глобальному дискурсі: соціально-філософський аналіз. – Стаття.

У статті зроблено спробу соціально-філософського аналізу масової культури у глобалізованому дискурсі. У дослідженні показано, що масова культура, як глобалізаційний феномен сучасності, і є закономірним наслідком техніко-технологічної модернізації культури та суспільства, її можливостей та перспектив, а також вираженням тенденцій культурної універсалізації, і тому вона є найважливішою предметною сферою філософських досліджень, пов'язаних з проблемами розвитку сучасної культури в умовах модернізації, глобалізації та глобальних проблем. Впровадження інформаційно-комунікаційних технологій у процесі функціонування феноменів масової культури суттєво поглиблює їх невизначеність, символічний характер. Глобалізація культури у сучасному світі – це діалектично суперечливий процес, в якому тенденції інтеграції та диференціації, конфліктів та співпраці, універсалізації та партикуляризації не виключають один одного, а є взаємно зумовленими тенденціями розвитку. Явище глобалізації має як позитивні, так і негативні наслідки: з одного боку, воно призводить до популяризації окремих видів національної культури по всьому світу, а з іншого – популярні міжнародні культурні явища можуть витіснити національні або перетворювати їх в інтернаціональні. Автори статті обґрунтовують тезу, що глобалізація не стільки нівелює національні культури, скільки стимулює їх до відокремлення перед натиском з боку все більшого впливу на них масової культури. Вона активізує їхній опір зовнішньому впливу, підтримує імунітет самозбереження та зміцнює опір чужорідному впливу. Як наслідок, беручи до уваги об'єктивний характер і неминучість як глобалізації, так і супутньої їй масової культури, національним культурам доречно не протистояти цим явищам, а адекватно вписуватися в систему нових регіональних і локальних відносин.

Ключові слова: масова культура, соціальний феномен, глобалізація, дискурс, комерціалізація, мас-медіа, інформаційно-комунікативний простір, інформаційне суспільство.

Summary

Shtepa O. O., Zinchenko N. O., Kovalenko S. V. Mass culture in global discourse: socio-philosophical analysis. – Article.

The article attempts a socio-philosophical analysis of mass culture in a globalized discourse. The study shows that mass culture, as a globalization phenomenon of modernity, is a natural consequence of the technical and technological modernization of culture and society, its opportunities and prospects, as well as an expression of the tendencies of cultural universalization, and therefore it is the most important subject area of philosophical research related to the problems of the development of modern culture in the conditions of modernization, globalization and global problems. The introduction of information and communication technologies in the process of functioning of mass culture phenomena significantly deepens their uncertainty, symbolic nature. The globalization of culture in the modern world is a dialectically contradictory process in which the tendencies of integration and differentiation, conflicts and cooperation, universalization and particularization do not exclude each other, but are mutually conditioned tendencies of development. The phenomenon of globalization has both positive and negative consequences: on the one hand, it leads to the popularization of certain types of national culture around the world, and on the other hand, popular international cultural phenomena can displace national ones or turn them into international ones. The authors of the article substantiate the thesis that globalization does not so much level national cultures as stimulate them to separate themselves from the pressure of the increasing influence of mass culture on them. It activates their resistance to external influence, supports the immunity of self-preservation and strengthens resistance to alien influence. As a result, taking into account the objective nature and inevitability of both globalization and the accompanying mass culture, it is appropriate for national cultures not to resist these phenomena, but to adequately fit into the system of new regional and local relations.

Key words: mass culture, social phenomenon, globalization, discourse, commercialization, mass media, information and communication space, information society.